

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СПРИЯТЛИВЕ ДОВКІЛЛЯ ЯК ОСНОВНА ФУНКЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ДЕРЖАВИ

Костицький В.В.

(доктор юридичних наук, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Президент Асоціації українських правників, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

Взаємодія суспільства і природи об'єктивно визначає багатогранність відносин використання природних ресурсів, що виникають між суб'єктами таких відносин і довкіллям, між самими суб'єктами. Людська діяльність з використання природних ресурсів супроводжується сповіданням моделі суспільного устрою, побудованої на принципі зростаючих потреб, що відповідним чином передбачає активне втручання людини в природу з перманентним розширенням використання природних ресурсів у суспільному виробництві як основного джерела матеріального базису такої моделі, формування суспільства споживання, незалежно від того, як буде названий такий суспільний устрій – капіталізмом, соціалізмом, постіндустріальним суспільством і т. д. Адже модель будь-якого суспільства споживання неминуче екстраполюється на споживацьке ставлення до природних ресурсів з усіма негативними наслідками.

У такому підході закладено єдність трьох основних напрямів у взаємодії суспільства і довкілля: охорони природи, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки у навколишньому природному середовищі.

Разом з тим, на сучасному етапі суспільного життя згадана традиційна тріада уже не відповідає як умовам взаємодії суспільства і довкілля, так і потребам соціуму. На порядок денний стає питання про обов'язок держави забезпечувати право на сприятливе навколишнє природне середовище (право на сприятливе довкілля) як одне з фундаментальних і всеосяжних суб'єктивних прав людини.

Термін «сприятливе навколишнє середовище» часто використовується в актах законодавства та на практиці. Саме поняття сприятливого навколишнього середовища служить орієнтиром для правового регулювання природокористування, критерієм оцінки правового характеру екологічних вимог, встановлених у законодавстві, і відповідної діяльності уповноважених органів державної влади.

Сприятливість навколишнього природного середовища означає також здатність задовольняти естетичні та інші запити людини, зберігати видову різноманітність. Підтримання сприятливого стану довкілля з метою задоволення цих потреб і збереження потенціалу природи забезпечується і регулюванням режиму природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною, рекреаційних зон тощо.

Навколишнє природне середовище є сприятливим, якщо його стан відповідає встановленим у законодавстві про охорону довкілля критеріям, стандартам і нормативам, які стосуються екологічної чистоти, екологічної стійкості, видової різноманітності і естетичного багатства.

Інша важлива характеристика сприятливості навколишнього середовища для життя людини стосується ресурсоемності природних багатств. Врахування екологічних вимог при регулюванні використання природних ресурсів з метою задоволення економічних інтересів і потреб людини сучасною державою забезпечується згідно із Законом України про охорону навколишнього природного середовища шляхом лімітування природокористування та лімітування забруднення довкілля і розміщення відходів у навколишньому природному середовищі. Ліміти на природокористування є системою екологічних обмежень і являють собою обсяги граничного використання (вилучення) природних ресурсів, які встановлюються природокористувачам на певний строк. Разом з тим, усі сучасні держави вирішують питання лімітування впливу на довкілля з врахуванням організаційних, фінансових та економічних можливостей бізнесу і державного менеджменту. Питання людини відходять тут на другий план.

Наявність таких проблем детермінують соціальну необхідність в переосмисленні основ правової охорони довкілля та формування системи екологічного і природоресурсного права, обумовлюють потребу у зміні підходів до визначення і реалізації такої функції держави, як екологічна.

В юридичній літературі функціями держави вважаються основні напрями її діяльності, спрямованої на вирішення спільних справ суб'єктів суспільства. При цьому зазначається, що необхідність вирішення цих спільних справ ставить перед державою певні завдання, набір та зміст яких різняться в доіндустріальному, індустріальному, постіндустріальному та інформаційному суспільстві.

Вирішення означеної триєдиної проблеми є основним змістом екологічної функції держави, яка виникла недавно разом із загостренням проблеми охорони навколишнього природного середовища.

У той же час у спеціальній науковій літературі можна зустріти різні обґрунтування виокремлення екологічної функції з-поміж функцій сучасної держави. Іноді така прив'язка зумовлена не лише вимогами власне охорони довкілля, але і якісно новими соціальними та економічними умовами – переходом авангарду світу до стадії постіндустріального або ж інформаційного розвитку, за яким якісно підвищується попит не лише на відповідні наукові та інформаційні ресурси, але також зміщуються наголоси у напрямках використання природних ресурсів, здійснюється перехід до ресурсозберігаючої економіки, все соціальне життя переводиться на рейки так званого сталого розвитку. В таких умовах сама держава має ставати екологічною, а забезпечення державою реалізації права людини на сприятливе довкілля має визначати зміст і завдання функціонування держави.

КОНЦЕПТУАЛЬНО-ПРАВОВІ "РЕФОРМИ" В СФЕРІ ЕКОЛОГІЇ В УКРАЇНІ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Балюк Г.І.

(доктор юридичних наук, професор, професор кафедри екологічного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

1. Сьогодні Україна є однією з найбільш екологічно проблемних країн світу. Це наслідки багатьох чинників, зокрема, надмірної і хижацької експлуатації природних ресурсів і водночас низького контролю за їх використанням, накопичення великої кількості шкідливих відходів, надзвичайно низькі рівні екологічної освіти, свідомості та культури працівників державних органів управління та громадян тощо.

Нинішній екологічний стан негативно позначається як на довкіллі, так і на здоров'ї нації. Тривалість життя в Україні становить у середньому майже 66 років. Для прикладу, у Швеції – 80, у Польщі – 74. Значною мірою це зумовлено забрудненням навколишнього природного середовища внаслідок провадження виробничої діяльності підприємствами гірничодобувної, хімічної, металургійної промисловості та паливно-енергетичного комплексу тощо. Наразі антропогенне та техногенне навантаження на навколишнє природне середовище в Україні у кілька разів перевищує відповідні показники у розвинених країнах.

На сьогодні висловлена думка, що змінити ситуацію на краще в Україні можна лише за допомогою територій зі спеціальним екологічним "статусом". У такому разі, на нашу думку, всю територію України слід віднести до території зі спеціальним екологічним режимом.

Однак, чи призведе такий підхід до позитивних результатів?

2. Майбутнє України пов'язане з розвитком державності, вирішенням проблем перехідного періоду та зміцненням її економічного потенціалу. Процес соціально-правових перетворень в державі на сучасному етапі характеризується дуже не простою